

Сінькевич О.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЩОДО ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ГАЛУЗІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз напрацювань фахівців з теорії держави та права щодо класифікації функцій права з метою виявлення можливості їх запозичення для класифікації функцій галузі конституційного права України.

Звернення до популярних українських підручників з теорії держави та права дає змогу резюмувати: аналізуючи функції права, учені виділяють охоронну й регулятивну функції. Майже жоден із фахівців – авторів навчально-методичних видань із цієї дисципліни – не оминає увагою класифікацію функцій права на регулятивну й охоронну. Інколи автори деталізують цю класифікацію або інтегрують її в авторські системи функцій права. Але навряд чи зараз є видання, у якому висвітлюються теоретичні питання, що пов'язані з групуванням функцій права, і де не згадувалося б про регулятивну й охоронну функції. Виходячи із цього, навряд чи доцільно не застосовувати цю класифікацію під час групування функцій галузі конституційного права.

Щоб підкреслити сучасну тенденцію до розширення переліку внутрішніх функцій права, яка полягає у відході від виокремлення лише двох таких функцій – регулятивної та охоронної, до виокремлення також і виховної, й інформаційної функцій, варто під час систематизації функцій галузі конституційного права України враховувати таке:

- функції права залежно від об'єкта регулювання поділяються на внутрішні (інколи їх іменують спеціально-юридичними) та зовнішні (інколи їх іменують загальносоціальними);*
- до внутрішніх функцій права належать регулятивна, охоронна, інформаційна й виховна функції;*
- інформаційна й виховна функції права є сутнісними, тоді як регулятивну й охоронну функцію варто розглядати як змістові внутрішні функції права.*

Особливе місце виховної й інформаційної функцій права як сутнісних внутрішніх функцій права варто врахувати під час розроблення питання функцій галузі конституційного права. Тісний зв'язок між цими функціями дає підстави розглядати їх разом, але не як полярно-протилежні, а як функції-«компаньйони». У контексті аналізу функцій галузі конституційного права України варто поєднати вплив виховної й інформаційної функцій з аксіологічною функцією права.

Ключові слова: конституційне право, конституційне право як галузь права, конституціоналізм, функції конституційного права, галузеві функції, функції права.

Постановка проблеми. В.Ф. Мелашенко зазначав, що «багатство змісту, складність суспільних відносин зумовлюють багатоплановість функцій, їх інтравертну й екстравертну спрямованість» [1, с. 203]. Проблематику інтравертної та екстравертної спрямованості функцій права в контексті їх класифікації розглядав Т.М. Радько. Він зауважив, що «певною мірою умовно можна виділити дві групи критеріїв, що полягають в основі диференціації загальноправових функцій: внутрішні (знаходяться в рамках самого права) та зовнішні (знаходяться за його межами)» [2, с. 57].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільший інтерес для систематизації функцій галузі конституційного права України становлять напрацювання фахівців з теорії держави і права

(Т.М. Радька, І.М. Куксіна, П.О. Матвеева й інших), адже фахівцями з конституційного права аналогічні питання на монографічному рівні не досліджувалися, наявні лише поодинокі публікації відповідного змісту в наукових фахових виданнях [3; 4; 5; 6].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз напрацювань фахівців з теорії держави і права щодо класифікації функцій права з метою виявлення можливості їх запозичення для класифікації функцій галузі конституційного права України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класифікація функцій права, запропонована Т.М. Радьком, передбачає виокремлення функцій права за зовнішніми критеріями (ці функції за назвою майже відтворюють назви внутрішніх функцій держав) і за внутрішніми критеріями.

Варто підкреслити, що ця пропозиція щодо найменування класифікаційних груп «зовнішньою» та «внутрішньою» є більш вдалою, ніж пропозиція вести мову про соціальні (загально-соціальні) та юридичні (спеціально-юридичні) функції права.

По-перше, це дає можливість уникнути застосування словосполучення «юридичні функції права», яке виглядає доволі дивним: навряд чи можна уявити, що щось правове («функції») може бути повністю «неюридичним». Шляхом розмірковування над цим словосполученням можна знайти в ньому сенс, але воно не належить до найбільш красномовних фраз українського правового тезаурусу.

По-друге, дослідники зазначають, що й назва «соціальні функції права» не є оптимальною. В.М. Жиміров пояснює це так: «Під час диференціації функцій права на власне юридичні (регулятивна й охоронна) і соціальні (економічна, політична та виховна) досить невдалим видається вживання терміна «соціальні». У цьому разі ця категорія має досить умовний характер. На нашу думку, усім без винятку функціям права властива соціальна спрямованість, з огляду на те що право виступає як потужний соціальний регулятор» [7, с. 16]. Важко не погодитися із цією аргументацією.

Виокремлені на підставі внутрішніх критеріїв функції Т.М. Радько пропонує вважати належними або до основних, або до неосновних функцій.

До основних функцій, виокремлених за внутрішніми критеріями, він зараховує регулятивну й охоронну функції.

До неосновних функцій, виокремлених за внутрішніми критеріями, Т.М. Радько із застереженням щодо того, що їх перелік не є постійним, зараховує компенсаційну, обмежувальну й поновлювальну функції [2, с. 58].

Звернення до популярних українських підручників з теорії держави та права дає змогу резюмувати: аналізуючи функції права, учені виділяють охоронну й регулятивну функції (у т. ч. регулятивну статичну та регулятивну динамічну) [8, с. 101; 9, с. 21]. Загалом майже жоден із фахівців – авторів навчально-методичних видань із цієї дисципліни – не оминає увагою класифікацію функцій права на регулятивну й охоронну. Інколи автори деталізують цю класифікацію або інтегрують її в авторські системи функцій права. Але навряд чи зараз є видання, у якому висвітлюються теоретичні питання, пов'язані з групуванням функцій права й де не згадувалося б про регулятивну й охоронну функції. Виходячи із цього,

навряд чи доцільно не застосовувати цю класифікацію під час групування функцій галузі конституційного права.

Отже, перша класифікація функцій права, яку доцільно запозичити для групування функцій галузі конституційного права України, – це класифікація функцій права залежно від їх спеціально-юридичного характеру на регулятивну й охоронну. Відповідно до пропозиції Т.М. Радька, більш правильним буде вести мову про те, що ті функції права, які мають спеціально-юридичний характер, варто вважати його внутрішніми функціями.

Регулятивна й охоронна функції притаманні праву загалом, отже, вони притаманні також і галузі конституційного права України, а тому доцільно рекомендувати не просто застосувати цю класифікацію під час виокремлення функцій галузі конституційного права, а звернутися до неї як до потенціального елементу системи функцій галузі конституційного права України. Аналізована класифікація вказуватиме на різновид спеціально-юридичної характеристики тієї чи іншої внутрішньої функції, притаманної галузі конституційного права. Отже, її доцільно поєднати з однією чи кількома класифікаціями менш загального характеру, які будуть розкривати особливості, притаманні функціям саме галузі конституційного права.

Варто звернути увагу ще на два важливі чинники.

Перший пов'язаний із тим, що значна кількість дослідників ставить під сумнів можливість розмежування регулятивної та охоронної функцій.

Другий зумовлений тим, що на сучасному етапі розвитку теорії держави і права вчені пропонують до спеціально-юридичних функцій права зараховувати не тільки регулятивну й охоронну, а й ще одну чи дві функції, які вважають українськими важливими.

Аргументи щодо того, що регулятивна й охоронна функції права не можуть бути розмежовані, можна викласти так:

– дослідники наводять як приклад норми права та демонструють їх природу подвійного характеру – водночас як регулятивну, так й охоронну;

– учені наводять як приклад галузь конституційного права та стверджують, що стосовно її норм регулятивна функція права тісно поєднується з функцією охоронною.

Щодо останнього положення, Н.О. Макарова розмірковує: «Існують і такі правові норми, переважно функціональну спрямованість яких визначити вкрай важко. Це, наприклад, норми конституційного та міжнародного права. Складно сказати,

що саме передусім повинна робити Конституція <...> – регулювати суспільні відносини або ж охороняти їх певний порядок.

З одного боку, більшість норм конституційного права не забезпечена будь-якими безпосередніми санкціями, а отже, за своєю природою є регулятивними. А з іншого – уміщення тієї чи іншої норми саме до Основного Закону держави свідчить про її особливу значущість для суспільства й, відповідно, підвищену правову охорону» [10, с. 22–23].

Ураховуючи високу питому вагу норм-цілей, норм-принципів серед норм галузі конституційного права України, варто повністю погодитися з твердженням Н.О. Макарової.

Справедливість твердження Н.О. Макарової щодо функцій галузі конституційного права може бути продемонстрована тим, як С.В. Ведяшкін розмірковує про функції галузі адміністративного права. По-перше, галузь адміністративного права належить, як і галузь конституційного права, до публічно-правових. По-друге, саме в нормах галузі адміністративного права України норми галузі конституційного права України знаходять свою деталізацію та конкретизацію.

С.В. Ведяшкін пише: «Охоронна функція <...> утворює єдину систему з регулятивною функцією адміністративного права. В аспекті їх тісної «взаємодії» варто звернути увагу на те, що «виключно регулятивні інструменти» виявляють якості й властивості охоронної спрямованості й навпаки. Найчастіше така «правова дифузія» дає правознавцям змогу висловлювати думку, що охоронної функції як самостійного напряму правового впливу не існує та її виділення недоцільно, оскільки вона реалізується в рамках регулятивного впливу права» [11, с. 40].

З погляду перспектив застосування цих напрацювань учених до дослідження функцій галузі конституційного права найбільший інтерес становлять пропозиції виокремлювати такі функції:

- виховну;
- інформаційну.

Виокремлення як виховної, так й інформаційної функцій права загалом і конкретних галузей права зокрема (у т. ч. галузі конституційного права) не є поодиноким. Але лише деякі фахівці з теорії держави і права виокремлюють ці функції серед найбільш важливих, ставлячи їх в один ряд із такими основними внутрішніми функціями права (застосовано тезаурус праць Т.М. Радька), як регулятивна й охоронна.

Наприклад, О.Г. Цикарішвілі констатує, що «серед різних функцій права – регулятивної,

виховної та інших (основних і неосновних) – найважливіше місце посідає охоронна» [12]. Тим самим учений наголошує на традиційних регулятивній та охоронній функціях і водночас на виховній функції.

Професор А.Я. Риженков, досліджуючи функції галузі цивільного права, також ґрунтував розробки на положеннях теорії держави і права. Виходячи з їх аналізу, він визначив, що «загальноправові функції цивільного права – це регулятивна, охоронна й виховна функції. Усі інші функції, за великим рахунком, є міжгалузевими. Наприклад, каральна функція властива не тільки кримінальному, а й адміністративному (а до певної міри й цивільному) праву; відновна функція реалізується в цивільному, земельному, екологічному, трудовому праві; компенсаційна – у фінансовому, цивільному, земельному та інших галузях права тощо» [13, с. 45]. Отже, він пропонував ставити виховну функцію в один ряд із регулятивною та охоронною.

Узагальнюючи позиції дослідників, Н.В. Пильгун сформулювала, що «виховна функція права являє собою результат здатності права висловлювати загальновизнані та підтримувані суспільством думки й впливати на свідомість людей, формуючи в них відповідні позитивні з погляду суспільства установки щодо поведінки в певних життєвих ситуаціях. Тобто найважливішим завданням виховної функції є виховання високої правової культури та формування стимулів правослухняної поведінки в суб'єктів права» [14, с. 35]. Ця функція є важливою в контексті дослідження функцій галузі конституційного права України, тому що, як уже згадувалося, серед галузевих норм значна кількість являє собою формулювання цілей сучасної Української держави та принципів, із дотриманням яких ці цілі можуть бути досягнуті. Також вагомим є врахування того факту, що найбільш важливі принципи конституційного права варто іменувати «цінності». Виховання поваги до цих цілей, цінностей, принципів є важливим практичним завданням.

Щоб така повага була вихована, важливим є перший крок – інформування всіх зацікавлених суб'єктів щодо цілей сучасної Української держави, цінностей і принципів конституційного права. Тут стане в пригоді поєднання виховної функції з функцією інформаційною.

В.М. Жиміров пропонує вважати, що на сучасному етапі суспільного розвитку важливе місце належить саме цій функції права. Він аргументує це такими міркуваннями:

– «інформаційна функція права зумовлена тим, що поряд із регулюванням та охороною суспільних відносин виникає необхідність:

а) правового інформування суб'єктів правовідносин і формування соціально корисної, позитивної спрямованості їхньої поведінки;

б) підтримання інформаційної цілісності й нормального функціонування правової системи. Саме цей напрям правового впливу може бути визначено як інформаційна функція права» [15].

В.М. Жиміров пропонує вважати інформаційну функцію належною до не спеціально-юридичних, а загальносоціальних функцій права. Він розмірковує, що «місце й роль інформаційної функції в системі основних загальносоціальних функцій права визначається двома принциповими моментами:

– по-перше, само по собі право виступає як система, яка транслює інформацію. Трансляторами правової інформації можуть бути як джерела права, так і суб'єкти, які беруть участь у врегульованих правом суспільних відносинах;

– по-друге, інформація про право сприяє (перешкоджає) підтримці цілісності й нормального функціонування політико-правової системи» [15].

Варто погодитися з тим, наскільки переконливо В.М. Жиміров характеризує важливість інформаційної функції права (особливо тому, що всі ці аргументи посилюються в контексті галузі конституційного права). Але викликає заперечення його пропозиція зараховувати інформаційну функцію права до загальносоціальних, а не спеціально-юридичних функцій права.

Такі самі міркування варто висловити й щодо пропозицій зараховувати виховну функцію права до його загальносоціальних функцій. Додатково можна послатися на аргументацію І.М. Куксіна та П.О. Матвеева. Вони переконані, що «досить спірним є зарахування виховної функції до групи соціальних. Вона є відносно відокремленою, оскільки виховний момент властивий усім функціям права. Перебуваючи в тісній взаємодії з іншими напрямками правового впливу, ця функція сприяє підвищенню авторитету права, тому їй належить особливе місце в системі функцій права» [7, с. 16]. Пропозицію доцільно розповсюдити також і на інформаційну функцію права.

Аналогічні міркування інші дослідники висловлювали щодо виховної функції права. Наприклад, А.І. Абрамов зауважив, що «у науці функції права прийнято ділити на дві великі групи: власне юридичні функції, до яких належать регулятивна й охоронна, і соціальні функції (економічна, полі-

тична, екологічна, власне соціальна тощо). Іноді до них зараховують виховну функцію, що видається неправильним, оскільки об'єкт її впливу становлять свідомість і воля людей, що якісно відрізняє її від будь-яких інших функцій, об'єктом впливу яких є суспільні відносини» [16, с. 8].

Він переконаний, що виховна функція посідає особливе місце в системі функцій права, адже «у чистому вигляді вона не є ні власне юридичною, ні соціальною функцією. Її виділення здійснюється за об'єктом впливу: якщо більшість функцій права (як власне юридичні, так і соціальні) впливають на суспільні відносини, то об'єктом впливу виховної функції права є свідомість і воля людей» [17].

Щоб підкреслити сучасну тенденцію до розширення переліку внутрішніх функцій права, яка полягає у відході від виокремлення лише двох таких функцій – регулятивної та охоронної – до виокремлення також і виховної, й інформаційної функцій, варто запропонувати під час систематизації функцій галузі конституційного права України враховувати таке:

– функції права залежно від об'єкта регулювання поділяються на внутрішні (інколи їх іменують спеціально-юридичними) та зовнішні (інколи їх іменують загальносоціальними);

– до внутрішніх функцій права належать регулятивна, охоронна, інформаційна та виховна функції;

– інформаційна й виховна функції права є сутнісними, тоді як регулятивну й охоронну функції варто розглядати як змістові внутрішні функції права (таблиця 1).

Таблиця 1

Схема класифікації функцій права, значущих для систематизації функцій галузі конституційного права України

Внутрішні (юридичні) функції права	
Сутнісні	Виховна, інформаційна
Змістові	Регулятивна, охоронна

Висновки. Особливе місце виховної та інформаційної функцій права як сутнісних внутрішніх функцій права варто врахувати під час розроблення питання функцій галузі конституційного права. Тісний зв'язок між цими функціями надає підстави розглядати їх разом, але не як полярно-протилежні, а як функції-«компаньйони». У контексті аналізу функцій галузі конституційного права України варто поєднати вплив виховної та інформаційної функцій із аксіологічною функцією права.

Список літератури:

1. Мелашенко В.Ф. Основи конституційного права України : курс лекцій для студ. юрид. вузів і факультетів. Київ : Вентурі, 1995. 240 с.
2. Радько Т.Н. Функции права. Общая теория государства и права. Академический курс : в 3 т. / отв. ред. проф. М.Н. Марченко. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ИКД «Зерцало-М», 2001. Том 2. С. 52–74.
3. Сінькевич О.В. Функції конституційного права та функції інших галузей права: порівняльно-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 105–108.
4. Сінькевич О.В. Основні напрямки дослідження функцій і функціонування конституційного права (до постановки проблеми). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дидоренка*. 2016. № 2. С. 29–36.
5. Мішина Н.В. Органи самоорганізації населення у системі місцевого самоврядування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т. XXIII. С. 84–91.
6. Мішина Н.В. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 178–196.
7. Куксин И.Н., Матвеев П.А. Теоретические основы классификации функций права. *Юридическая наука*. 2012. № 4. С. 13–18.
8. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
9. Бабкіна О.В., Волинка К.Г. Теорія держави і права у схемах і визначеннях. Київ : МАУП, 2004. 144 с.
10. Макарова Н.А. К вопросу о регулятивных и охранительных нормах в российском праве. *Юридическая наука*. 2014. № 1. С. 21–23.
11. Ведяшкин С.В. Охранительная функция административного права: концепт и реализация. *Вестник Томского государственного университета. Серия «Право»*. 2017. № 26. С. 33–44.
12. Цикаришвили О. Г. Охранительная функция российского права : дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2008. 178 с. URL: <https://www.disscat.com/content/okhranitel'naya-funktsiya-rossiiskogo-prava>.
13. Рыженков А.Я. Функции гражданского права: вопросы теории. Пробелы в российском законодательстве. *Юридический журнал*. 2012. № 4. С. 44–49.
14. Пильгун Н.В. Роль виховної функції права та правового виховання у формуванні особистості. *Держава і право*. Вип. 55. С. 34–40.
15. Жимиров В.Н. Юридический функционализм: теоретико-методологический анализ : дисс. ... докт. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2005. 334 с. URL: <https://www.disscat.com/content/yuridicheskii-funktionalizm-teoretiko-metodologicheskii-analiz>.
16. Абрамов А.И. Проблемы реализации регулятивной функции права : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2005. 26 с.
17. Абрамов А.И. Проблемы реализации регулятивной функции права : дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2005. 222 с. URL: <https://www.disscat.com/content/problemu-realizatsii-regulyativnoi-funktsii-prava>.

Sinkevych O.V. ON THE ISSUE OF SYSTEMATIZATION OF THE BRANCH OF UKRAINIAN CONSTITUTIONAL LAW'S FUNCITONS

The article analyzes the work of specialists in the theory of state and law on the classification of the functions of law in order to identify the possibility of borrowing them to classify the functions of the constitutional law of Ukraine.

Turning to popular Ukrainian textbooks on the theory of state and law allows us to summarize: analyzing the functions of law, scientists distinguish between protective and regulatory functions. Almost none of the specialists – authors of educational and methodical publications in this discipline ignore the classification of the functions to regulatory and protective. Sometimes the authors detail this classification, sometimes they integrate it into the author's systems of legal functions. But it is unlikely that there is now a publication that covers theoretical issues related to the grouping of legal functions, and does not mention the regulatory and protective functions. Based on this, it is hardly appropriate not to apply this classification when grouping the functions of the branch of constitutional law.

In order to emphasize the current trend of expanding the list of internal functions of law, which is to move away from the separation of only two such functions – regulatory and protective – to the separation of both educational and informational functions, it should be proposed to take into account what:

- the functions of law, depending on the object of regulation are divided into internal (sometimes called special legal) and external (sometimes called general social);
- among the internal functions of law include regulatory, security, information and educational functions;

– informational and educational functions of law are essential, while the regulatory and protective function should be considered as meaningful internal functions of law.

The special place of educational and informational functions of law as essential internal functions of law should be taken into account when developing the issue of functions of the branch of constitutional law. The close connection between these functions gives grounds to consider them together, but not as polar-opposite, but as functions-“companions”. In the context of the analysis of the functions of the branch of constitutional law of Ukraine it is necessary to combine the influence of the educational and information function with the axiological function of law.

Key words: *constitutional law, constitutional law as a branch of law, constitutionalism, functions of constitutional law, branch functions, functions of law.*